

Ми — прогали золотий в історії держав

Романі Яг

РОМСЬКА НАРОДНА ГАЗЕТА
МАНУШЕНГЕРО РОМАНО НЕВІПЕ

№14 (26), вівторок, 14 листопада 2000 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ" НА УКРАЇНІ - 10 РОКІВ

Міжнародний фонд "Відродження" (МФВ) святкував свою десяту річницю діяльності на Україні в перші числа листопада цього року. На святкування було запрошено чимало високоповажних гостей, координаторів програм МФВ.

З цього приводу столичні відвідав голова Правління Інституту відкритого суспільства (Нью-Йорк), засновник Міжнародного фонду "Відродження", відомий філантроп і фінансист Джордж Сорос який, до речі, зустрівся із Президентом України Леонідом Кучмою.

У святкуванні взяли участь і відомі ромські особистості, зокрема — директор циган-

ського музично-драматичного театру "Романс" Ігор Крикунов (м. Київ), шеф-редактор ромської народної газети "Романі Яг" Аладар Адам (м.Ужгород), представники ромського Борду фонду, серед яких і голова ромського Правління фонду Йосип Адам (м.Ужгород), член ромського Борду МФВ Юлія Кондур (м.Ізмаїл).

Зустріч із паном Соросом для багатьох була багатообіцяючою. Тишить, що Джордж Сорос вирішив поки що не згортати фінансування програм на Україні і підтримуватиме вже існуючі до 2010 року.

Основними пріоритетами залишатимуться жіночі, пра-

вові, медіа-програми, програми громадського захисту та виправних реформ, підтримуватимуться ініціативи місцевої влади, різні дискусії, програма розвитку громадської політики, кримська та ромська програми, українсько-білоруський проект, програми незалежного тестування для старшокласників, проекти громадської оцінки тощо.

У святкуванні не бракувало й концерту сучасної музики, виставок творів сучасного українського мистецтва та інших цікавих заходів. Присутні мали можливість почути виступи таких чудових колективів, як "Map Sound", "Gloria", київського ансамблю ударних інструментів "Ars-Nova", виконавців — Іллі Галатенко, Костянтина Травинського, Максима Коломійця та інших.

На фуршеті гостей порадував віртуозною грою ансамбль "Унг-Роман" під керівництвом Тіберія Горвата.

А.Адам

На знімку: ювілейне засідання фонду.

МОМЕНТИ, ЩО ПЕРЕДУЮТЬ ФОРМУВАННЮ БЮДЖЕТУ

Обговорення програми розвитку Закарпаття та формування бюджету області до 2004 року стали головними питаннями на засіданні керівників облдержадміністрації та представників громадськості.

3-го листопада ц. р. в Ужгороді відбулася зустріч керівництва облдержадміністрації з лідерами обласних національно-культурних товариств Закарпаття.

Предметом обговорення стала Програма соціально-економічного розвитку області на 5 років. Учасники зустрічі внесли свої пропозиції щодо формування обласно-

го бюджету, висловилися з приводу наболілих питань.

Про проблеми життя меншин розповіли голови румунських, словацьких, угорських, російських національних товариств. Від Асоціації ромських громадських організацій "Скіпне" свої пропозиції до програми розвитку краю вніс Аладар Адам.

На знімку: голови національних товариств Закарпаття

Важливе питання для представників усіх організацій щодо подальшої долі Центру культури національностей Закарпаття зачепив голова товариства словаків Закарпаття ім. Л.Штура Йосип Горват.

На думку учасників зустрічі, основними пріоритетними напрямками цієї програми мали б бути: боротьба з корупцією та мафіозними структурами, виділення коштів на розвиток освіти та підтримки діяльності науковців, курортний розвиток області, збереження природних ресурсів та контроль їх вивезення, полегшення в'язового режиму.

Та як саме виглядатиме кінцевий варіант даної програми і, звичайно ж, випливаючий звідси бюджет, вирішить планована серія зустрічей керівництва області з чільними представниками інших сфер діяльності краю.

Наш кор.

ЕПІГРАФ НОМЕРА

Прости, прости їм, Боже!
Вони брели віками,
трагічно невідомі своїй
темноті.
І тільки час розсудить
цей біль недоторканий,
цей кров'ю обкиплений
діалог правоти.

Ліна Костенко

ЦЕНТР УВАГИ ПЕРЕНОСИТЬСЯ НА РЕГІОНАЛЬНІ ЗМІ

Створення та розвиток українських медіа в світовому інформаційному просторі демонструє перспективні можливості загальноукраїнських та регіональних ЗМІ. Питання адаптації в сучасному інформаційному просторі сьогодні найбільш гостро постає саме для групи регіональних - обласних та районних ЗМІ.

Нещодавно в приміщенні Ужгородського прес-клубу ринкових реформ за фінансового сприяння Міжнародного фонду "Відродження" та матеріально-технічної підтримки української освітньої програми ринкових реформ проходив семінар-тренінг для західноукраїнських регіональних медіа. Організатором зустрічі став суспільно-гуманітарний консорціум (колишній політологічний центр) "Генеза". Керівником даного проекту є Діана Стасюк-Юраш, яка й розпочала семінар. На зустрічі були присутні представники засобів масової інформації (ЗМІ) Закарпаття, в тому числі й працівники "Романі Яг".

Тренінг було розділено на три тематичні частини. У першій йшлося про створення сучасної бази даних за вибраними параметрами, способів внесення до неї інформації. З цього питання виступила Галина Луцишина. Олександр Шумельда розповів про особливості пошуку інформації в мережі Інтернет. Життєво важливим для ЗМІ питанням, а саме — пошуку донорських організацій та залученню інвестицій, була

присвячена третя частина семінару. Про те, хто, чому і як підтримує розвиток медіа в Україні, їхню інформаційно-технічне становлення та підвищення квалі-

На знімку: організатори тренінгу.

фікації працівників ЗМІ був присвячений своєрідний реферат пані Стасюк-Юраш, яка й підвела підсумки семінару.

Організатори проекту сподіваються, що проведення таких тренінгів-семінарів дасть можливість журналістам не лише здобути нові знання, але й поділитися з колегами власним досвідом, визначити коло проблем, налагодити співпрацю, сформувати на регіональному рівні media-network. А це, в свою чергу, дозволить підтримати і розвинути регіональні (в тому числі й ромські) ЗМІ,

збільшити ступінь їхньої незалежності, професійності та розширити перспективи розвитку.

Для довідок:

"Генеза" виникла у Львові у 1992 році, як ініціатива молодих інтелектуалів, свого роду альтернатива до організаційної системи наукових досліджень, що була успадкована від комуністичного періоду. Одна з головних рис інституції полягає в тому, що вона про-

довжує працювати, як незалежне, структуроване на професійній основі навчально-дослідницьке середовище аналітиків та аналітичних структур західного регіону України.

У складі "Генези" на постійній основі працює 10 співробітників, які представляють різні галузі знань (філософія, соціологія, політологія, економіка, інформатика, психоаналіз, математика). Серед них можна знайти як спеціалістів вищої кваліфікації з докторськими ступенями, так і студентів університетів.

Наш кор.

2 ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА •

Прага

Щороку на фестивалі "Празька пізня осінь" свою творчість представляє ціла плеяда обдарованих музикантів. Цього року фестиваль був по-особливому цікавим, адже участь у ньому взяв відомий виконавець фламінго та іспанських ритмів Пако де Пеня.

Жіліна

Антиромський підтекст у виступах дипломата опозиційної Словацької народної партії Вітязслава Моріца критикували учасники акції протесту, яка відбулася з приводу нещодавнього вбивства ромки Анастасії Балажевої.

Деякі організації (і не ромські) подали на Моріца позов і поставили перед парламентом вимогу вплинути на хід судової справи.

Прайшів

За допомогою обласної благодійної організації Прایشвського єпископату нещодавно у місті було створено центр ромської общини "Лачго іло". Центр було відкрито по вул. Костинській у кварталі, заселеному переважно громадянами ромської національності.

За словами керівника даної організації Яна Томіли, центр буде працювати щодня. До обиди приміщення буде у розпорядженні матерів та безробітних жінок. Два рази на тиждень студентки Прайшівської середньої педагогічної школи допомагатимуть ромським дітям у навчанні.

Прага

На думку працівників сфери охорони прав людини, головною причиною поганого ставлення до ромів у Чехії є їх небажання інтегруватися у суспільство, а не певні проблеми в законодавстві.

Та все таки вони припускають, що певні легіслативні зміни у підході до освіти чи працевлаштування допомогли б опору дискримінації й нерівноправному ставленню не лише до представників ромської меншини, але й до інших.

Управління ООН у справах ліквідації всіх форм расової дискримінації підкреслило потребу у внесенні змін та корективів до законодавства Чехії і ще ряду країн саме у цій сфері.

Ромрадіо на хвилях 107 FM

Нещодавно в Ужгороді за сприяння Міжнародного фонду "Відродження" почав реалізовуватися новий проєкт "Ромська громадська радіостудія", метою якого є створення громадського ромського мовлення для популяризації ромських національних, культурних, музичних, побутових та інших традицій. До підготовки програм студії максимально залучатимуться роми, ведучими ряду програм також мали б бути роми. А більшість працівників радіо, що працюватимуть над ромськими програмами, залучатимуться, в рамках підвищення кваліфікації, до освітніх заходів за сприяння BBC School (м. Сараєво), Інтерньюс-Україна.

Менеджером даного проєкту є пан Чижмарь, а його керівником незрівняний Ферко Машлик (Шандор Федір). У зв'язку з нестабільним графіком виходу у радіо-эфір, передачі слухайте в часовому діапазоні з 20-ї по 23-ю годину.

Детальнішу інформацію про роботу студії ви можете знайти на web-сторінці <http://www.romradio.uzhgorod.ua>, де, до речі, розміщена й інформація про деякі ромські товариства Ужгорода.

Отож, бажаємо своїм колегам по ЗМІ успіхів в подальшій реалізації проєкту і, звичайно ж, зворотного зв'язку від своїх слухачів.

А нашим читачам, які не мають доступу до мережі Інтернет, пропонуємо програму студії ромрадіо на найближчі дні:

- 13 листопада - виступ ансамблю "Сонячна Радванка" (1 год.)
- 14 листопада - читання з ромської історії (1 год.)
- 15 листопада - зустріч із товариством "Унг-ромен" (1 год.)
- 16 листопада - читання з ромської історії (30 хв.)
- 17 листопада - зустріч із представником СЕС з приводу захорювання серед ромів Закарпаття (1 год.)
- 20 листопада - зустріч із представниками "Лавутарі" (1 год.)
- 21 листопада - читання з ромської історії (30 хв.)
- 22 листопада - ознайомлення з програмою щодо зменшення шкоди від вживання наркотиків серед ромів (1 год.)
- 23 листопада - читання з ромської історії (30 хв.)
- 24 листопада - зустріч з директором ромської школи № 14 м. Ужгорода Й.С. Фекейшгазі (1 год.)
- 27 листопада - ознайомлення з роботою ромського музею та дитячого садочка "Романі Яг" (30 хв.)
- 28 листопада - читання з ромської історії (30 хв.)
- 29 листопада - зустріч із товариством "Ром Сом" (1 год.)
- 30 листопада - читання з ромської історії (30 хв.)

Роми Фінляндії відносяться до групи Капо. Перші згадки про них з'явилися у Шведсько-фінляндському королівстві на початку XVI століття. Незважаючи на репресивне законодавство, роми не покинули Швецію. Завдяки їхній хоробрості, вони були призвані в шведську армію і брали участь у тридцятирічній війні. У 17 ст. ромів поселили у східній частині Фінляндії. В кінці 18 ст. та на початку 19 ст. офіційною політикою було асимілювати ромів серед фінського населення. Ромське населення зараз нараховує 10000. Більшість з них живе у південній Фінляндії, ближче до міських районів. Завдяки хвилі імміграції з Фінляндії до Швеції протягом 1960-х та 1970-х років зараз 3000 фінських ромів проживає в Швеції.

Глибокі структурні зміни у фінському суспільстві вплинули на можливості подорожувати ромів заробляти на прожиття традиційними ремеслами, такими як заняття конями, ремонт, праця зі шкірою та інші. В 1990-х роках більшість ромів була працевлаштована, їм надавалась соціальна та медична допомога, проводилися курси ромської мови, вони отримали доступ до інформаційних технологій та розваг.

Умови життя ромів були досить бідними. Оскільки освітність була однією з найбільших проблем, державні діячі намагалися з 1970-х років полегшити набуття оселі для ромських сімей. Але, незважаючи на ці заходи, житлові умови залишалися досить бідними для більшості ромських сімей.

Вивчення ромської мови

В основному старші люди розмовляють каальським діалектом. З 1990 року ромські діти отримали змогу вивчати ромську спочатку на вечірніх заняттях. Зараз вивчення ромської мови є частиною навчального плану. На даний час у Фінляндії є більше 13 виховних груп. З 1992 року фінський Бюро освіти чітко встановив години ромської у загальноосвітніх школах. Вивчення ромської забезпечується при наявності групи з щонайменше чотирьох дітей. Протягом 1998-1999 років ромську мову вивчали близько 230 учнів у школах Хельсінкі, Тирку, Еспу та інших міст Фінляндії.

Письмова ромська мова забезпечується публікацією азбуки, книжки для читання, граматики, ромсько-англо-фінського словника, а також частиною біблі, пере-

кладеної на каальський діалект.

Ромські організації

На національному рівні знаходяться три ромські організації. Найстаршою є "Ромська Місія" ("Romano Missio"), заснована в 1906 році, яка підтримує дитячі будинки, організує літні табори і забезпечує соціальною допомогою. Вона публікує журнал "Романо Будос" ("Фінська Віньна Ромська Місія" ("Fintikko Phirro Romano Missio") заснована в 1964 році і задіяна у регіональній діяльності. Більш свіську базу має "Фінське Ромське Товариство" ("Fintik Romaao Skokky"), засноване у 1967 році, яке сприяє поліпшенню житлових умов, підтримує освіту, культуру, мову ромів. На офіційному рівні "Бюро у справах циган" з 1990 року - "Бюро у справах ромів", співпрацює з 1956 року з Міністерством Соціальних Справ та бере участь у поданні пропозицій, які

можуть внести до законодавства та адміністративних реформ.

У 1992 році Фінським Національним Бюро Освіти був заснований Союз розвитку ромської освіти та культури для підтримки ромської мови та культури через організацію курсів та семінарів. Це розвиває і забезпечує освіту та інформаційні послуги. З 1996 року Інститут досліджень мова Фінляндії провів дослідження і забезпечив порадами з питань ромської мови, при допомозі експерта Бюро шведської мови.

Ромська радіокомпанія з початку 1999 року була зобов'язана законом забезпечувати трансляцію ромською мовою. З 1997 року на ромській мові раз на тиждень транслюються новини. З 1995 року Конституція гарантує ромам право на підтримку і розвиток їхньої рідної мови та культури.

Хоч у 1995 році була прийнята секція 11 (8) та (9) "Кримінальне переслідування расової дискримінації", та до цього часу відчувуються проблеми, пов'язані з доступом до роботи та місць розваг. У парламенті Фінляндії не знайдено ромського представника, хоч деякі роми були обрані у міські ради.

Роми Фінляндії беруть активну участь у роботі Ради кочуючих ромів, Міжнародній ромській унії та Раді Європи.

Переклад на українську Наталії Попович

Недільна школа - для дітей-ромів

37 ромських дітях зможуть вдосконалити свої знання і вміння при Концьвській школі. Донедавна на Закарпатті існувало 6 недільних шкіл. Днями їхні ряди поповнилися. При Концьвській загальноосвітній школі відкрилася недільна школа для дітей-ромів. Вона створена за проєктом Ужгородської районної організації "Союз Українок" при підтримці Міжнародного фонду "Відродження" в рамках програми "Роми України". Мета цього про-

екту - звернути увагу місцевих органів влади, засобів масової інформації, громадськості на проблему ромів, ліквідувати нерівні умови при здобутті освіти, професії, влаштуванні на роботу. Під час занять у недільній школі діти-роми додатково, до вивчення загальноосвітніх дисциплін у школі, вивчатимуть історію та культуру свого народу, рідну мову, ромські ремесла. Вчителі допомогатимуть при виборі професії. Крім того, в школі діти отримують безкоштов-

не харчування, учнівські прилади, братимуть участь у масових заходах.

Ініціатором створення цієї школи є учитель Берталон Адальбертович Горват. Він став свого роду шкільним батьком для ромських дітей із сіл Концьово та Холмок. Берталон Адальбертович зробив усе, щоб малята вчилися в Концьвській школі на одному рівні з іншими дітьми. І тепер тут, поряд із 200-ма українськими та 80-ма угорськими дітьми, знайшли своє місце й 37 ромських хлопчиків та дівчаток. Нині ж завдяки Берті-бачі вони матимуть ще й свою недільну школу.

Дирекція приурочила відкриття недільної школи до 10-річного ювілею загальноосвітньої школи. Свято "Возродися, рідна школо!" пройшло, як то кажуть, на найвищому рівні. Тут були всі атрибути свята:

музика, спів, танці, усмішки, хліб-сіль і багато-багато квітів. Гостей вітали ук-

раїнською піснею, угорським чардашем та запальним ромським танцем. Було обрано й почесного святого саята. Ним став заступник голови товариства "Романі Яг" Ернест Бучко. За старовинною ромською традицією, кілька надзвичайно милих дівчат об'явили його хусткою. Зворушений цим, пан Ернест заграв на скрипці всесвітньо відомий Чардаш-Монті та "Жайворонок", зайвий раз довідавши, що ром і скрипка, ром і музика - нерозривні речі. Його неперевірена гра стала свого роду орієнтиром для маленьких ромів. Вони мають на кого рівнятися. І тепер, знаючи, що вони в руках у надзвичайно добрих, чуйних і мудрих вчителів, Людей з великою літері, можна не хвилюватися за їхнє майбутнє.

Зоряна Попович

Краці мелодії "Романсу" у новій збірці

Нещодавно державний циганський театр "Романс" випустив аудіо-збірку своїх пісень з підзаголовком "Улюблені пісні циган України". Альбом, виданий дизайн-студією "Лазер-Рекордс", містить 15 найбільш популярних ромських мелодій. Серед пісень творів, що подарують вам хвилини насолоди чудовою музикою - "Джелем, джелем...", "Ивушки", "Роми йдуть" та інші.

Сподіваємося, збірка стане гідним поповненням вашої аудіотеки.

Цыганский театр "РОМАНС"

ОБЕРЕЖНО - ТУБЕРКУЛЬОЗІ!

Від туберкульозу, збудником якого є паличка Коха, вже цього року в Ужгороді померло 4-ро людей. У 6-х роках виявлено відкрити форму цього захворювання. 80 % усіх ромських дітей є інфікованими.

18-го жовтня 2000 року в обласному центрі Закарпаття — Ужгороді відбулася зустріч голів ромських товариств із представниками ужгородської міської організації товариства "Червоного Хреста" (голова В.В. Митровіч).

Представники організації стурбовані ситуацією, яка склалася на сьогодні в області, головним чином — в Ужгороді. **Різно піднявся рівень захворювання на туберкульоз серед населення, особливо — ромського.**

Міський лікар-фтизіатр Магдалина Федорівна Заряч вважає, що одним із виходів з даної ситуації — це утримання пацієнтів із відкритою формою хвороби на стаціонарному лікуванні. Саме це стало приводом зустрічі з представниками ромських організацій. А вже саме вони, не розуміючи всієї небезпеки, яку можуть заподяти своїм сім'ям, своїм дітям, самовільно записують медичні заклади. Як правило, вони повертаються до своєї родини, своїх близьких, не усвідомлюючи усієї серйозності можливих наслідків.

"Наші методи вичерпано, — були слова заступника головного лікаря по лікувальній роботі обласного протитуберкульозного

диспансеру Аксенії Іванівни Гайович. — Тому звертаємось до вас за допомогою, щоб ви своїм авторитетом якось вплинули на ромську громаду міста".

Чому саме міста? А тому, що приїжджі з області спочатку, як правило, подумують перед тим, як піти, або, просто кажучи, втекти з лікарні Міським же ж — йти недалеко.

Дорогі роми! Спитаємо себе, що є справжньою причиною такого легковажного ставлення до самих себе, до своїх рідних? Лицемерна ганьба, зневага чи може слаба, егоїстична любов до своїх дітей, яка затьмарює здоровий глузд і призводить до бди, недовір'я чи просто незнання? Якщо ви дійсно по-справжньому любите свої сім'ї, то повинні лікуватися й заради любові йти на жертву — рідше бачитися з ними. Запам'ятайте, що, приходячи додому невилікованими, ви ставите під загрозу здоров'я, а можливо й життя своїх домашніх.

Аксенія Іванівна Гайович розповіла також про проблему стійкої форми туберкульозу. Захворювання переходить у хронічну (стійку) форму зазвичай тоді, коли людина починає лікування, а потім з якихось причин перериває його, повністю

не одужавши. Паличка Коха стає стійкою до медикаментів, і вони вже не діють на неї. Зараз існує 12-ть медичних препаратів, які здатні впливати на мікобактерію туберкульозу. Але, коли захворювання стає хронічним, більшість препаратів не діє. І тоді вилікуватися вже дуже важко.

Що стосується перебування у лікарні, то харчування там непогане: тричі в день, а між тим, два рази дається молоко. Є тепла вода. Як підтримується чистота у палаті, залежить в першу чергу від пацієнта. А вже в диспансері одна санітарка на 70 хворих. Та двічі на день палата прибирається обов'язково. А якщо відверто, то умови там кращі, ніж, скажімо, на Тельмана чи Пирогова.

Є можливість лікування у Жорнаві (Великобережанський район), тим більше, що зараз там проводиться капітальний ремонт.

Щоб розмова була результативною, Йосип Іванович Адам (президент ромського конгресу) заповнив медичних працівників у тому, що кожне ромське товариство конгресу зобов'язується перегорити з населенням закріпленого за ним району, проводити агітаційну роботу з цих питань, тримати ситуацію під контролем.

Зокрема, за товариством "Ром" було закріплено район Радванка, за товариством "Ром Сом" — район пл. Петєфі, вул. Мухачівська та прилеглі їй провулки, за товариством "Лавутар" було вирішено закріпити новий район, за товариством "Амаро дром" — кілька приватних до їх юридичної адреси вулиці, у тому числі й — Пирогова.

Дану пропозицію підтримав і Аладар Євгенович Адам (президент Асоціації ромських громадських організацій "Екгіпе"). А так як він очолює і товариство "Романі Я", то взяв на себе район Тельмана та Шахту,

товариство "Терне чай по нейво дром" — вул. Дендеші. Товариства Асоціації, які на зустрічі не були присутні, теж винесуть цю пропозицію на розгляд своїх членів Правління.

Окрім того, Асоціація ромських громадських організацій "Екгіпе" запропонувала нову благодійну справу: фінансово допомогти обласному протитуберкульозному диспансеру з метою придбання вітамінних препаратів для хворих на туберкульоз ромів.

Вважаємо, що цю акцію підтримають й інші ромські організації, які фінансово допоможуть своїм малозабезпеченим громадянам.

Ми повинні діяти! Ситуація все більш ускладнюється. За останніми даними Закарпатського обласного протитуберкульозного диспансеру 2400 осіб стоять у даному закладі на обліку, 30 відсотків з них — роми. У 150-ти — відкрита форма хвороби, тобто вони є не лише носіями захворювання, але й небезпечними для інших, здорових людей. Це ті, котрі повинні знаходитися на стаціонарному лікуванні до повного одужання.

Дякуючи організаторам зустрічі, ми отримали реальну картину захворювань на туберкульоз ромів у Закарпатській області, в тому числі й в Ужгороді. З їх боку теж проводиметься масштабна акція по усіх школах (у першу чергу ромських) буде розповсюджуватися агітаційна література, стенди і т. і.

Р. 5. Минулого року в Україні на обліку в протитуберкульозних диспансерах перебував кожен 50-й дорослий мешканець України; кожну годину троє наших громадян захворюють на туберкульоз; кожну годину одна людина помирає від цієї небезпечної хвороби.

Н.Герцер

Зверніться до лікаря, якщо маєте такі симптоми:

- стійкий кашель з виділенням мокроты;
- тривале підвищення температури тіла;
- швидка втомлюваність;
- втрата апетиту та надмірне безпричинне схуднення;
- надмірне потовиділення, особливо вночі;
- задишка, кровохаркання.

Про туберкульоз варто знати:

- Туберкульоз — інфекційне захворювання, на яке хворіють незалежно від статі, віку, національної приналежності та соціального становища;
- Збудник захворювання — мікобактерія туберкульозу (або паличка Коха) — надзвичайно стійкий і, потрапляючи у навколишнє середовище, залишається не-безпечним до 12 місяців;
- Зараження найчастіше відбувається під час спілкування з людиною, яка має відкрити форму захворювання, при вдиханні мікобактерій туберкульозу з дрібними краплями мокроты та слини, при вживанні продуктів від хворої на туберкульоз худоби;
- Зараження може відбутися також, коли мікобактерія потрапляють в організм з пилом, через предмети вжитку, посуд та постіль, папери, недопалки хворого на туберкульоз у відкритій формі тощо;
- Захворювання розвивається, коли у людини знижений імунітет внаслідок тривалого стресу, депресії, виразкової хвороби, цукрового діабету, захворювань шитовидної залози, травм, а також недостатнього харчування, поганих житлових умов, виснажливого праці тощо.

Пам'ятайте!

Своєчасно виявити захворювання на туберкульоз можна: у дорослих — за допомогою аналізу мокроты на вміст палички Коха, або флюорографічного обстеження; у дітей — за допомогою туберкулінової діагностики (проби Манту). За консультацією звертайтеся до дільничного терапевта, лікаря-фтизіатра (пульмонолога), працівників медико-соціальних центрів та кімнат Товариства Червоного Хреста України.

На знімку: На зустрічі з головами ромських товариств.

Андраш Ф.Ф.: "У самбірських ромів становище подібне"

Андраш Федір Федорович — людина надзвичайно цікава. Він лікар-пульмонолог (займається хворобами легень), завідувачий пульмонологічним відділенням Самбірської центральної лікарні. Він же — голова Самбірського музейного центру історії і культури ромів, активний громадський діяч. За національністю — ром.

— Розкажіть, будь ласка, у якому зараз становищі знаходяться роми Самбора?

— У Самборі проживає біля 24-х ромських родин. Це група карпатських ромів, які осіли в Галичині багато років тому. Ромська община нашого міста відрізняється від інших тим, що у нас майже не існує безробітних. Отже, ми є

більш соціально захищені. Але, незважаючи на це, знаходимося у подібному становищі, як й інші українські роми. На жаль, голови підняв туберкульоз.

У Самборі є протитуберкульозний диспансер, з яким я тісно співпрацюю. І мушу знати, що ситуація зараз просто критична. Пацієнтів, інфікованих паличкою Коха, стає дедалі більше.

— Яким ви бачите вихід із даної ситуації?

— Перш за все, туберкульоз — хвороба соціальна. І слід її чекати там, де є біднота. У нашому випадку — серед представників найбільш незахищеного прошарку населення — ромів. Тому потрібно, щоб влада звернула увагу на найбільш вразливі верстви, бо лікування туберкульозу є доро-

гим і для багатьох недоступним.

Фтізіо-пульмонологічні центри Львівщини самостійно пробують вирішувати дану проблему. Та цього недостатньо. За моїми даними, найгірше становище в нашій області у м. Бориславі.

— Розкажіть трохи про своє походження. А вже ви ром, а роми-лікаря у нас явище рідкісне.

— Я походжу з угорських ромів. У минулому столітті наш рід із Будапешта переїхав у Польщу. Тут мої предки прожили до спланозівської операції "Вісла", коли їх у 1939 році разом з односельчанами переселили на Україну. Точніше в Тернопільську область. (Продовження на 5 стор.)

Змушені жити там, де розселені • І ковалі, і жерстяник • Своїх депутатів - обирати

У новій державі - старі проблеми. Зокрема, і ромські.

Якщо бути об'єктивною, то і в ЕСЕСЕРІ ромам Закарпаття жилось не набагато краще. Правда... Мені, журналістці колишньої газети "Закарпатська правда" з її стотисячним тиражем українською і трохи меншим - російською, довелося готувати матеріал і про "реформу", втілювану колишнім першим секретарем Берегівського райкому партії, на той час головним ідеологом області, секретарем обкому партії Миколою Семенюком. У чому вона полягала? Понад двісті п'ятдесят працездатних чоловік Берегівського ромського табору "розподілялися" для праці в підприємства, в різні організації та установи Берегівщини. Кожному мали виписати трудову книжку, визначити щомісячну зарплату...

"Новинка" спершу викликала шалений супротив інших, менших за рангом, "вождиків". Мовляв, цей народ не здатний до систематичної праці...

"Експеримент" у Берегові мав перейти згодом в інші райони області, де мешкало значне число ромів. Він повинен був ліквідувати жебрацтво, адже тепер бодай один із родин мав працювати і отримувати тверду зарплату, а також давалася можливість брати (працюючим!) кредит на будівництво власного житла...

Але ініціатор "розв'язання" бодай головних проблем ромів раптово помер, Союз після ГЕКАЧЕПЕ "наказав довго жити". А що ж табір?

За партбатаміями - не до ромів

Видатний художник реаліст кінця XIX століття Іван Франко понад сто років тому в оповіданні "Цигани" розкрив бездонну соціальну прірву, в якій перебувають ромі, змушені ховатися в ямі-печері, аби пережити непогоди. Постілюючи цілої родини був околот напівперегнилою соломою, розпростертий на камені, і купа сухого моху та листя. Тільки на однім кінці тої постелі, на найстаршій місці, лежала невинувателена кіньська шкура, котрою на нм прикривався старий ром Пайкуш.

За два тижні ромі в такій студенті посиніли. Їх шкалина вгубла, отож не могли рухати далі.

До печери жандарма з когутяним пір'ям повело одне бажання: отримати "бельобунг" (грошову винагороду) за те, що арештує безневинних ромів і здасть начальству. Яких лише погроз не сипав він на голови бідних людей. Його лютів старий Пайкуш, який на образі, що ромі крадуть, відповідав:

- Ні, паночку, ми не крадемо нічого. Ром Пайкуш не краде! Ром Пайкуш, поки може, жие з праці рук. Не зворушила кам'яного серця жандарма з карабіном і старша ромка, яка просила не виганяти ромів, бо не витримують студенті. А їм ще хочеться "подихати на божім світ".

Згодом усі родини, мале й велике, з вереском і плачем кинулася жандармові до ніг і почала просити та

благати його, щоби лишив їх у кам'яній хаті. Тим часом жандарм і сам міркував, що йому робити. Село ще не близько, дорога нерівна і відлюдна, нч надходить, тяжко йому буде самому запровадити до села цілу ту зграю. Швидко він надумав інакше. Залишити ромів і піде за підмогою. Заночував у ластів'яцького вїта. Хоч спав на твердій

країнами. Порівняно успішно вирішуються ромські проблеми в Угорщині, є певний досвід і в Словаччині. Бувають у цих країнах відповідальні працівники як Берегівщини, так і області. Чому б не поцікавитися бодай крупниками. Час давно вимагати змінити ставлення до Берегівських ромів. Та й чи лише їх? Роми ніколи не створюють

- Для того, щоб ввести щось нове, - не обов'язково знищувати старе. Я маю на увазі необхідність постійно думати про зроблене на ниві освіти, вкладати кошти в підготовку молодих, освічених кадрів з числа ромів.

Мар'яна Савко, директор ЗОШ №13 - перша ромка, яка керує колективом педагогів. Кому, як не їй, краще знати про тугий вузол проблем, який накопичився. Найперше - слабка власна інтелігенція. Чи не тому дуже часто місцева влада "обводять" довкола пальця родини ромів? У тому ж Берегівському районі десятки дітей та молоді, які з різних причин не могли здобути те, що загальної освіти, - початкової.

Як, скажімо, можуть посилати батьки сина чи доньку в школу, коли нема в що одягнутися, по 3-4 роки не виплачують допомоги на дітей. Чи це не дискримінація прав у галузі освіти? Та й взагалі прав людських!

Був би, наприклад, свій депутат від ромів у Варієві, то може б він "підказав" голові сільради Золтану Ковачу уважніше ставитися й до забудовників - потерпілих від повені.

Соціальна незахищеність і право

Ромі - літні, молоді, діти потребують духовності, уваги та поваги до себе. Тут підходимо до питання про соціальну незахищеність.

Не знати відколи й від кого пішло, що найчорнішу роботу доручають виконувати ромам. І то за мізерну плату. Забувається, що серед цього населення

є прекрасні ремісники. Чому б у селах, де є їхні табори, не відкривати майстерні? Адже виробити з заліза, жерсті вони можуть виготовити не прші, ніж заводські. Тепер уже й на селах не лише в ромів, але й іншого населення, з'явилися коні, вози. Отож полагати колеса до воза, підготувати плуга, борону, насталити сокиру, нанадити чересло, зробити залізні рафи на обручі... Все це можна зробити зусиллями чудових майстрів... Цілком очевидно, що сільські ради мали б знати тих, хто не забув прадідівських та батьківських ремесел. А не тільки вимагати від ремісників "патентів"...

Не менш важливе питання - правове виховання молоді. Адже непоодинокі випадки, коли проворюються сутячки з правоохоронцями (останні легко можуть "повисити" на рома краджку чи інші правопорушення). За давньою звичкою "буять" беззахисного.

Громадянське безправ'я ромів набуло вже такого поширення, що не слід дати робити вигляд, що нічого не трапляється. Окремим кримінальним "авторитетам" та наближеним до них колам вигідно "вказувати" на крадів, продавців "наркоти" з числа ромів. Усім ясно, що голод та нужда поведуть за собою й злочин... Між тим, ромі в душі горді. Та в душі не кожен із "блих" здатен згадати, особливо, коли вона в нього чорна...

Ці публікації - початок розмови на животрепетні теми нинішнього життя ромів.

Сподіваємося на продовження.

Юлія Зейкан.

"Бельобунг" - грошова винагорода, заохочення - за рома...

лаві, та сон був про приємні речі - "бельобунг" і перенесення в кращі сторони, на Поділля, на російську границю, де можна було легко "заробити" товсту контрабанду і заслужитися. Не знаю, який "бельобунг" очікує автора матеріалу "Для них циганське щастя - це копірситися" на смітниках" Михайла Папаша ("Фест") від 7-13 вересня ц.р., але те, що журналіст з Берегова познущався над бідними людьми - факт незаперечний. Однак це інша тема.

Питання облаштування ромів - болючі. Надто багато зробило турж вузлів і в мешканців Берегівського табору. Здавалося б, час би й влад втрутилися Та з усю б видно, що за гучними партбатаміями - не до ромів. Про них згадують тоді, коли треба голосувати на виборах. Як лише обіцянки не спіляються.

Сьогодні розширюються зв'язки Закарпаття з прикордонними сусідніми

своїї держави Румунії й змушені жити там, де розселені. Лише виважена, розумна політика їх провідників, допомога владних структур, здатні змінити становище на краще. Повертаючись до Берегівського табору, не можемо не згадати й экс-депутата Верховної Ради України п. Товта, який нині працює в Києві, й нинішнього депутата Верховної Ради України пана Ковача. Що ж то виходить, панове? Чому не любітьте інтереси своїх виборців у парламенті? Адже ви маєте не скупу, дозвовану ще донедавна інформацію про життя в ромських таборах, цих своєрідних гетто XX століття... Навіть у час суцільної брехні та застою знаходилися партфункціонери (як згаданий М.Семенюк!), які хотіли вирішити якусь проблему...

Мирне співіснування і органи влади

Ось ще одне міркування про ромські питання.

Плетіння вінків - важке ремесло. З нього ромська родина живе цілу зиму

коліоритними рядами ромів зі своїм нехитрим товаром - найрізноманітнішими вінками. Вінця плести вінки передається в ромів з покоління в покоління. Крім того, цим займаються тільки ужгородські ромі. Робота це важка і вимагає чималих витрат. Про те, як з'являються на світ ці "косоруви", ми вирішили дізнатися з "перших вуст" і поділилися до смі, яка займається цим ремеслом. Голови смі вдома не було, тому поговорити з нами люб'язно погодилася його дружина, Лівка.

реження. Вінки плете старший син, якому вже 15 років. На зиму йому потрібно взуття, тому й крутиться хлопечко. Сам іде за жердинами, ялинкою, сам і продає прегарні вінки. А якщо цілий день не відірватися від роботи, то можна наплетсти до 50-100 вінків. Квіти роблять окремо, і це ціла наука. Навіть мистецтво. Їх складають лише з дорогого паперу. Робота це надзвичайно кроптка і важка. Людина, незвична до цього, після двох "пелюсток" заробляє собі мозолі. Тому осінніми вечорами ромська родина коротає час за складанням паперових квітів. А коли День Пам'яті минає, родина підраховує копійки. Зароблених грошей ледь вистачає на харчі та опалення.

Ю. Личко

День пам'яті. Як його відзначали ромі?

1 листопада - день для всіх особливий. Ми згадуємо про померлих рідних, шануємомо їхню пам'ять.

Слід сказати, що лише на Закарпатті цей день святкується першого листопада, бо більшість ромів краю є римо-католицького віросповідання. В інших областях України День пам'яті припадає на 10-й день після свята Пасхи.

Ромі цей день також святкують особливо. Вся родина збирається біля могили померлого родича, згадують про нього. Могили прибирають квітами, запалюють свічки. На спогад живляють чарку доброго вина

або горілки. При цьому обов'язково виливають кілька чарок на могилу, начебто прилучаючи цим родича до свого кола. Колись непоручити звичаєм було запрошувати музиканта на могилу померлого рома. Та з часом про все забувається, і тепер ромські смі обходяться в цей день без музики. Проте квіти, вінки, свічки, вино та добре слово за родича залишається незмінним.

А коли вся родина розходиться, хтось із рідних обов'язково залишається доти, поки не загасне остання свічка. І тільки тоді йде додому.

Зоряна Мигаль.

6-9 листопада Ужгород приймав гостей із Криму, Львова та Івано-Франківська. Сюди з'їхалися вчителі та керівники недільних шкіл різного типу, ліцеїв, дитячих центрів, дошкільних закладів.

"Недільні школи: Крим-Львів-Ужгород" Семінар-практикум "Освіта для демократії" проходив цими днями в Ужгороді

Проект "Недільні школи: Крим-Львів-Ужгород", що зародився в Криму, налічує 28 національних товариств. Основна їх проблема - це адаптація і мовний бар'єр дітей, з яким вони стикаються, потрапивши у загальноосвітні навчальні заклади. Тому й почали обговорюватися методи навчання в недільних школах. Як поділилася з нами керівник проекту, вчитель вірменської недільної школи Тамара Саліста, у цих школах відразу постала проблема методології, нових шляхів навчання. Адже дітям повинно бути цікаво навчатися, інакше більше вони в школу не придуть.

Та ж проблема вималювалася й у Львові. Тому кримські та львівські освітяни об'єдналися й вирішили поділитися досвідом роботи зі своїми закарпатськими колегами. Вони дізналися про закарпатські

недільні школи, зокрема про школу-садок "Радість". Семінар-практикум "Освіта для демократії" проходив у рамках програми "Крок за кроком". Представники вірменського, литовського, болгарського, грецького, єврейського, польського та ромського товариств брали участь у тренінгу з методики навчання в недільних школах, відвідали Ужгородську ЗОШ № 13, ромський дитсадок, музей та Центр "Романі Яг". Ознайомилися з роботою ромської та вірменської недільних шкіл, зустрілися з лідерами вірменської общини.

З. Попович

РОБОТА МУКАЧІВСЬКОГО ПРАВОВАХИСНОГО ЦЕНТРУ

Порівнюючи з іншими категоріями населення, ромська меншина є найбільш вразливою у період соціально-економічних перетворень, через який проходить Україна. Причин тому декілька: ігнорування цієї національності владними органами, невідсутність високоосвічених національних кадрів, часто небажання самих ромів робити певні кроки до інтеграції в суспільне життя України, внаслідок традиційного внутрішнього супротиву законам та правилам, крім тих, що діють у їхньому власному таборі чи громаді, що зважає на влистя і повноцінну функціонування в сучасному суспільстві. В переважній більшості, ромі не знають своїх прав, гарантованих Конституцією та законами України, що створює сприятливе середовище для їх порушення. Так, бувають випадки порушення прав ромів з боку працівників міліції, прояви дискримінації по відношенню до ромів. Зокрема, під загрозою застосування фізичного насильства. Ромів заставляють підписувати протоколи та знімати у вчиненні злочинів, які вони не робили, на мові, якої вони не розуміють.

Також подекуди трапляються випадки, коли працівники міліції у "профілактичних цілях" примусово роблять відбитки пальців до всього дорослого чоловічого населення табору з метою створення "картотеки потенційних злочинців".

Також прослідковується упереджене ставлення до ромів і в судових органах. Це зумовлено тим, що майже ніхто з адвокатів та юристів не представляє інтереси ромів через те, що ромі не можуть оплатити їх послуги. Через неграмотність, низьку правосвідомість та правову культуру, ромі Мукачєва і Мукачєвського району не можуть захистити себе не тільки від безвідставних звинувачень у вчиненні кримінальних злочинів та образи їх національної честі і гідності з боку працівників міліції, але й реалізувати свої цивільні, трудові, сімейні права (отримати соціальну допомогу по дітей, пенсію, субсидію на житло, звернутися в суд за виплатою заборгованості підприємства по зарплатній платі, тощо). Подібна ситуація гальмує розвиток правової держави та становлення громадянського суспільства в Україні, де поважаються права та свободи кожної людини, незалежно від її національності.

Державні органи влади у вирішенні перерахованих вище проблем участі не беруть, посилюючись на відсутність коштів у бюджету. Не існує якої-небудь державної програми, що сприяла б поліпшенню тяжкого становища ромів. Держава також практично не підтримує та не допомагає ромським громадським організаціям, які своїми силами намагаються поліпшити тяжке правове та соціально-культурне становище ромів, що існує на Україні.

З часу свого заснування, закарпатське циганське культурно-просвітне товариство "Романі Яг" власними силами намагається здійснювати правозахисну діяльність по захисту прав ромів. У цій сфері товариство "Романі Яг" співпрацює з Європейським центром по захисту прав ромів (European Roma Rights Center), за допомогою якого, починаючи з 1998 року і по цей час, у таборі м. Мукачєва діє безкоштовна юридична консультація для ромів. Товариство "Романі Яг" разом з мукачєвським міським культурно-просвітним товариством ромів "Невіне" неодноразово зверталося до місцевих державних органів з приводу необхідності вирішення тих чи інших проблем ромської общини м. Мукачєва та Мукачєвського району. Завдяки проведеної роботи, ситуація по захисту прав ромів у м. Мукачєві значно поліпшилась, зменшилась кількість випадків порушення прав ромів та їх дискримінації. Однак у селах Мукачєвського району, в яких проживає близько 5000 ромів, ситуація на сьогодні вкрай тяжка. Через скрутне матеріальне становище ромі Мукачєвського району часто не можуть прихизати навіть у табір м. Мукачєво для того, щоб отримати допомогу у вирішенні тих чи інших правових проблем та ситуацій. А проблеми трапляються і, нерідко.

Ось, до прикладу, один із випадків дискримінації з боку правоохоронних органів. 19, 20, 21 травня 1999 р. працівниками Мукачєвської міської міліції під приводом боротьби з незаконною торгівлею на "Зеленому ринку" в центрі Мукачєва, були проведені масові затримання переважно ромів, котрі в цей час купували продукти для своєї сім'ї. При цьому грубо порушувались, гарантовані Конституцією України та міжнародними конвенціями, права людини.

Так, без будь-яких пояснень 70 затриманих ромів вели в міліцейський автобус та вели в Мукачєвський міський відділ міліції. Там їх змушували прибирати двір, виривати траву, мити машини. Після цього, пояснивши, що "всі ромі —

злочинці", під загрозою застосування насильства, з ромів незаконно, без пред'явлення звинувачення у вчиненому злочині, зняли відбитки пальців та зробили фотографії з табличками для міліцейської картотеки.

З приводу цього інциденту 21 травня 1999 р. в Мукачєвський офіс Центру Правового Захисту прав ромів при закарпатському циганському культурно-просвітному товаристві "Романі Яг" з проханням про допомогу в захисті прав ромів звернулось 16 ромів. Допоміг їм у виході з цієї ситуації юрист "Романі Яг" Бондаренко Є.В. З того часу подібних облас не було.

На наш погляд, одним із ефективних способів профілактики правопорушень серед ромів, а також попередження незаконних дій працівників міліції та генциду по відношенню до ромів в м. Мукачєві є організація самоуправління ромів у рамках території циганського поселення.

До прикладу, 22 травня 1999 р. в поселенні з 2500 ромів було проведено збори, на яких обрано старосту табору Форкоша Євгена Калмановича.

7 червня 1999 р. новий староста табору звернувся в Мукачєвський офіс Центру Правового Захисту прав ромів з проханням надати кваліфіковану юридичну допомогу в розробці статуту, який би регулював внутрішнє життя в мікрорайоні ромів. Що й було успішно зроблено юристом Бондаренком Є.В.

За звітний період надано правову допомогу по 126 громадських справах в отриманні паспортів, соціальній допомозі для дітей, оформленні пенсій, а також підготував документи на оформлення державних житлових субсидій.

Надано також правову допомогу в державному оформленні ромської правової школи і благодійної ідальні для ромських дітей при мукачєвському ромському культурно-про-

світньому товаристві "Невіне".

Справа про виплату компенсації ромам, котрі в роки Другої світової війни використовувались для примусових робіт у Німеччині та на окупованих територіях.

Компенсацію жертвам генциду проти ромів у роки Другої світової війни проводить уряд сучасної Німеччини. Він звернувся до швейцарських банків з проханням про направлення грошей, що зберігаються на рахунках, відкритих нацистами, для виплати постраждалим ромам та іншим категоріям людей, майно й цінності яких були забрані нацистами.

В 1999 році товариством "Романі Яг" проведено величезну роботу по виявленню ромів, які постраждали від нацистського генциду під час Другої світової війни і надана допомога в заповненні анкет для відправки їх у Швейцарський фонд допомоги жертвам Холокосту. Від Мукачєвського табору було надіслано 248 анкет.

За результатами попереднього розгляду, 18 анкет були направлені в суд (справа розглядається в США) для включення їх у список жертв генциду для виплати грошової компенсації. В кінці листопада відбувається судове засідання, на якому буде затверджено порядок розподілу допомоги. Після чого ромі (чи їхні родичі) отримають можливість звернутися до суду з позовами про компенсацію їм моральної та матеріальної шкоди в результаті генциду.

Висновки:

В м. Мукачєві та прилеглих селах бувають випадки порушення працівниками міліції прав ромів, застосування незаконних методів при проведенні профілактичної роботи, відмови ромам в реалізації їх законних прав та свобод.

Діяльність Мукачєвського офісу центру правового захисту прав ромів має позитивні наслідки і вагомий допомагає ромам найбільшого в області циганського табору захищати свої права та організувати місцеве самоврядування.

Ю.Личко

Юридичний словничок

Аванс - майнове надання в грошовій формі, яке видається боржником кредитором в рахунок майбутніх платежів за виконання роботи, надання послуг чи за передчу майна.

Авізо - письмове повідомлення, що направляється однією установою банку іншій про виконанні операції по рахунок клієнтів.

Авторський договір - угода про використання твору науки, літератури чи мистецтва, яка укладається автором з відповідною організацією-користувачем (видавництвом, театром, кіностудією).

Адвокат - член колегії адвокатів, в завдання якого входить надання юридичної допомоги громадянам та організаціям: надання консультацій і роз'яснень з юридичних питань, складання скарг, заяв та інших документів правового характеру; представництво в суді чи арбітражі по громадських справах та справах з адміністративних правопорушень.

Далі буде.

Юридичний енциклопедичний словник. - під ред. А.Я.Сухарева. - М. - 1984.

Усім відомо, що важливо у сучасному суспільстві знати свої правові обов'язки та права. Якщо про перше нам постійно нагадують, то про друге часто забувають. І, на жаль, найчастіше забувають про права саме ромів.

Одним з найбільш ефективних засобів правового лікнепу серед ромів є юридичні тренінги, котрі регулярно організовує закарпатське культурно-просвітне товариство "Романі Яг". Ці тренінги проводяться у різних кутках області. На них адвокат Ва-

зрозуміла, то вони мають право вимагати перекладача. По-друге, ні в якому разі не підписувати документи, поки детально не ознайомляться зі змістом. По-третє, як і всі інші громадяни нашої правової держави, ромі мають право на адвоката.

Часто представники ромської національності самі ускладнюють собі життя. Кожен громадянин повинен мати документи, що посвідчують особу і т.д. Тому необхідно реститувати шлюби та народження дітей у відповідних органах.

ХОЧЕТЕ ГІДНО ЖИТИ - ВІДСТОЮЙТЕ СВОЇ ПРАВА

дим Дідичин та юрист-консульт Вадим Хльобас доступно, наводячи різноманітні приклади зі своєї професійної практики, пояснюють ромам, як поступити у тій чи іншій ситуації при зіткненні з правоохоронними органами.

Останній юридичний семінар відбувся 26 жовтня 2000 року у Свалявському таборі. Присутніми на семінарі були і гості з-за кордону. В актовому залі зібралось близько 20-ти ромів. Усі прийшли зі своїми проблемами, котрих нагромадилося безліч. Після вступної промови голови товариства "Романі Яг" А.Адама слово взяв В.Дідичин. Своєю лекцією він розпочав словами, що Конституцією України передбачено рівні права та обов'язки усім громадянам, незалежно від їх расової приналежності, віросповідання і національності. Тобто, ромі мають такі ж права, як і інші громадяни. Різниця лише в тому, що вони зі своїми правами не обізнані. Василь Петрович відзначив, що ромі, в свою чергу, мають перевагу тому, що живуть компактно і завжди можуть звернутися у складній ситуації до бірова й дієсно вирішити її.

Від чого найбільше страждають ромі, так це від частих несанкціонованих міліцейських рейдів у табір. Бо вони — найлегша "нажива" для правоохоронців. Саме ромі часто безвідставно звинувачують у скоєнні злочинів та правопорушень. Адже й ніні у правоохоронних органах триває боротьба за показники. Якщо ж з кимсь із ромів щось подібне сталося, то вони повинні пам'ятати три основні речі: перше, якщо українська або російська мова їм не

Без них тяжко доказати свої права або, наприклад, отримати допомогу на всіх членів сім'ї. А ромі часто цим нехтують.

Вадим Хльобас відзначив, що, у таборам має бути організаційна єдність. Ромі повинні вміти захищатись, адже право — це те, що від них ніхто не може відібрати. На жаль, часто вони просто миряться з неправомерним засиллям по відношенню до себе. До прикладу, у Великому Березному ромі, оплачуючи штрафи, віддавали гроші просто в руки дільничному. І це без жодних квитанцій (факт розвезели присутній у залі, хоча насправді це не смішно).

Ігнат Тирпак розповів присутнім про трагічний випадок, що стався нещодавно у Пороховці: вбивство молодого рома.

На завершення лекції правовики підкреслили, що ромі, в свою чергу, теж не повинні давати міліції привід для затримання, не порушувати законодавства.

Пізніше В.Дідичин та В.Хльобас відповіли на запитання присутніх.

Під кінець зустрічі А.Адам подякував усім присутнім за увагу і підкреслив, що юридичні семінари — вкрай необхідні для ромського населення, адже вони допомагають їм розібратись у тонкощах нашого законодавства.

До речі, усі очікували приїзду запрошених на семінар працівників місцевих правоохоронних органів. Але офіційні особи з невідомої причини запрошення чомусь проігнорували.

З Сваляви
Мирослава Кочій
На знімку: учасники семінару-тренінгу з правових питань.

Казки старої Драбарки

У минулому номері нашої газети ми опублікували спогади відомого ромського письменника, актора та музиканта Івана Ром-Лебедєва. Наразі пропонуємо вашій увазі уривок з його автобіографічної книги "От цыганского хора к театру "Роман", який подієється мовою оригіналу.

Ром-Лебедєв: "Мне было тогда лет девять-десять. И не знала я, не ведала, что через много-много лет буду вспоминать и записывать эти сказки, рожденные у кочевых костров. Много их, но мало кто слышал эти сказки. И мне очень хотелось рассказать их, познакомить читателей с народным творчеством кочевых цыган".

солнышку, молодой траве. Не выдержали цыгане такой красоты и запели.

Небо золотее, румянится. Тихо так. Только у дальних шатров песня вздымается, плывет над степью, над речкой...

А мы сидим вокруг кострика и смотрим на Драбарку - ждем. А она, не топясь, закурила трубку, взглянула на небо, на горы и тихо так заговорила:

- Видите березку? - Вот ту, что на склоне горы стоит? Одна! Ишь как раскинулася!... А вам и в голову не приходило, почему это она здесь, вдали от кедров да дубов очутилася? Одишенька. Пошептаться листочками не с кем...

Мы, конечно, молчим, смотрим на Драбарку.

Драбарка усмехнулася, сосопела трубкой, пустила дымок - и говорит:

- Ну, ладно, пустоголовые, слушайте... В ваши годы кочевала я с табором старого Манку... Славился этот табор красавицами цыганками, добрыми конями, белыми просторными шатрами и расписными кибитками. Среди молодых цыган, стальных да удалых, наипервый красавец был Дига. Силушка в нем таилась - непомерная. Бывало, завяжет кибитка в топкой дороге - кони надрыпаются, вытащить не могут, а Дига одной рукой за задок схватится - рраз! - и все! Наковальню - один таскал, играючи.

... Так вот, в ту пору прикочевали мы к этому самому месту. Весна в тот год рано разгорелась, цветы на глазах росли, распукались. Все радовало ласковым

И вдруг увидели - вон там, у поворота реки - чей-то табор. Кибитки высокие, справные. За каждой кибиткой конь, а то и два приторочены. Возле - собаки бегут, лохматые, большущие, что медведи... Завернули в нашу сторону и остановились. Вожак Манку вострожилась: "Что за цыгане такие?" И мы забеспокоились.

А там всю ночь костры горели, всю ночь доносились до нас песни.

А как занялась утренняя зорька, пришел к нам в табор цыган - высокий, крепкий, борода чернючая - по пояс. Мимо нас прошел - не взглянул и прямо к шатру Манку подался.

Вышел из шатра Манку, а мы, цыгане, тут же вокруг столпились. Почувли недобре.

- Я из табора Лангало, крикнул бородатый. - Слышали о таком?!

Нас словно молнией прошибло. Слышали мы об этом прохлятом Лангало. Цыгане говорили, что он со Злыдняй водится - с ночной цыганской ведьмой, жадной и злошей. Злыдняй много цыганских таборов разорили. Насыпала хворь на коней, кружила цыган по лесам, по болотам. Путала дороги.

- Онемели?! - рывкнул бородатый, - так я буду говорить. Слушай, вожак,

повел тебе Лангало еще до вечерней зорьки прислать к нему семь красавиц цыганок, семь лучших коней, семь новых перин и полшапки золотья всякого: ко-

лец, серег, браслетов, монистов... Понял?!

Мы молчали. Молчал и Манку.

- Пришлешь - езжай куда хочешь, не пришлешь - пеняй на себя.

Поглядел на нас старый Манку, в каждое лицо взглянул да так тихо спросил:

- Слышали, цыгане? Так что же? Отдадим своих цыганок, коней?

- Отсохну у того языка, кто согласится, - мрачно сказал Дига, подняв с земли подкову, разломал ее пополам и кинул бороdatoму под ноги.

Бородатый аж посинел, кинул злобный взгляд на Дигу.

- И у нас, - прохрипел, есть кому подковы ломать. Вечерком встретится. Он медведям хребты ломал. А ты, Манку, не вздумай табор увести - хуже будет! - погрозили и ушел. А к вечеру явился с цыганом, да таким, что страшно смотреть... Весь вроде как из меди откован.

Встал он перед Дигой, сорвал с себя рубашку - грудь широкая, котлом вздымается...

- Ну, - говорит он Диге, держись сосноук!... И рванул его за рубашку.

А Дига не сробел, схватил цыгана за руки, поддел ногой под живот, упал и перекинул через себя, да так, что тот грохнулся спиной о землю...

Минуты две-три цыган лежал, вздохнуть не мог... потом поднялся и, не глядя на Дигу, пробормотал:

- Бойся теперь меня, - и, качаясь, пошел в свой табор.

Бородатый, словно затравленный кабан, оглядел всех нас и выдал из себя:

- Заплатите сполна, ромашушки, - и подался в след за цыганом.

Ни ночью, ни на следующий день никто к нам не явился... Табор наш чуть ускользнул, думаем - отстал от нас Лангало, как вдруг по табору зашлепела недобрая весть: пропал Дига. Вторую ночь в шатре не ночуем... Страшно стало, знаем - без Диги пропадем.

А с Дигой приключилось такое, что и в сказке не услышишь. На следующее утро погнало он коней на свежую травку - пастись.

Напал на полянку, такую раздолбную, что кони заржали от радости. Травка душистая, нетронутая. Кругом цветы, маки. Пустил коней, а сам прилегу к кустика. Прилегу и задремал. И видит ему, что один из маков растет, растет... И из него выходит девушка. Легкая, как облачко. Подплыла к нему, встала и смотрит на него, на Дигу, васильковыми глазами - буд-то привираживает.

Ничего ей Дига не сказал, а посадил на коня и привез в табор... видим мы - стоит перед нами красавица... Волосы золотые, а глаза - как васильки из ржи выглядывают. Сама тоненькая да пряменькая, будто из цветка выросла. И прозвали мы ее Флоричикой - рожденной от цветов.

Всем хороша - только было в ней что-то... Смотрело на нее - и лезет тебе в душу какая-то тоска... непонятная...

А Дига голову потерял. Все ему ничем. "Покончим, - говорит, - с Лангалом, введу Флоричику в свой шатер, а пока пусть у Драбарки поживет".

- Взяла она Флоричику, повела в свой шатер... а через день пропали они - оба. Ушли ночью. Оставили табор.

Цыгане табора Лангало видели, как уводила Флоричика Дигу в горы. Не знал тогда Дига, что Флоричика появилась перед ним, приколдовала его и увлекла в горы по приказу ночной ведьмы - Злыдняй. Не знал и того, что это Лангало на шептал ведьме о богатстве табора Манку и что только Дига мешает ему разорить табор. И повела Злыдняй Флоричике увести Дигу вот сюда, на это место, - показала рукой Драбарка на березку.

- А наш табор... Вспоминать тошно... Словно закоченел. Ни песен, ни плясок, даже костры не разводили... Сидим у шатров и ждем. Как-то утром смотрим - идут. Весь табор. Идут с палками, с кнутами. Впереди - медный цыган.

Чуем - пропали. Наши несчастные цыгане тоже взяли палки, кнуты... Мы, цыганки, за цепа, а кто за ножи схватились. Дети и те, как волчата, оскалелись. Да что! Разве их одолеешь?!

А в тот страшный час Дига вот тут, на склоне горы, любовался Флоричикой. Глаза с нее не спускал. А она перед ним красовалась: пела, плясала...

И вдруг екнуло сердце у Диги - почувля беду. Хотел оторваться от Флоричики, послешить в табор, а не может. Встал он перед ней на колени, взмолился: - освободи мою душу!

Отпусти!

Как услышала Флоричика эти слова - сникла. Шепчет ему: - Если отпущу - сама погибну.

- Нет! - закричал Дига и прижал ее к себе. - Я люблю тебя, слышишь?!

- Я умру, если отпущу тебя, - повторила Флоричика. - Умру. Так пригрозил ты, а теперь... Упал на траву Дига, застонал. Посмотрела на него Флоричика, глубоко вздох-

нула, потом выпрямилась и повелела:

- Иди! Беги, потому что уже цыгане схватились с табором Лангало.

Вскочил Дига и быстрее коня помчался в свой табор. Успел только крикнуть: - Я вернусь, Флоричика!

А в таборе цыгане Лангало валят шатры, ловят цыганок, коней, рвут перины - золото ищут... А плуце всех разрушает медный цыган...

Вот тут-то и налетел на злодеев Дига. Схватил он медного цыгана полперку туловища, оторвал от земли, да как хватит его об наковальню - только кости затрещали... Еле-еле, как полураздавленная змея, уполз.

Когда утихло все, встал Дига перед табором и сказал:

- Простите меня, цыгане... Так уж получилось... А теперь пойдю...

- Понимаем, - прервал его Манку, - иди! Возвращайся скорей с невестой!

Поспешил Дига обратно в горы, нашел это место, где расстались они с Флоричикой, только не было уже там Флоричики.

А там, где стояли они вдвоем, выросла молодая березка.

Понял Дига, что это за березка, поклонился ей до земли, потом обнял тоненький ствол и приник к нему швейкой...

С тех пор каждую весну цыгане табора Манку прикочевывали к этому месту поклониться березке - и пели ей.

...Шли годы. Табор Манку редел, старел. Старел и Дига, а потом, в какую-то весну пришел к березке один. Долго сидел под березкой, слышал, как ласково шелестят ее листья, будто шепчут ему что-то хорошее, хорошее... А потом и он, Дига, пропал...

Вот так! - закончила сказку Драбарка.

Мы долго еще смотрели на березку, молчали. А назавтра подошли к ней, сели, прислонились к стволу и запели.

Может, услышит и вспомнит о Диге... (Продовження читайте у наступному номері газети).

Словацький культурно-історичний календар

Ужгородське товариство словаків видало культурно-історичний календар на 2001 рік, котрий мав би стати настільною книгою кожного свідомого словака та тих, хто цікавиться життям словаків на Україні та за кордоном. До уваги читача - різноманітні та різнопланові публікації: від казок батька відомий ужгородської художниці Ангеліни Турак - до порад типу, як розпочати свій власний бізнес на Україні.

Крім художніх та публіцистичних, календар містить наукові матеріали Степана Ліпата, Яна Ордоша, Володимира Скалські та інших авторів. Читачів, безперечно,

зацікавлять архівні фотографії, що відображають життя словаків Закарпаття на початку століття. Словом, кожен знайде тут для себе щось нове та цікаве.

27-29 жовтня відбувся фестиваль єврейської книги. Організаторами цього заходу виступили американський єврейський розподільчий комітет "Джойнт" та закарпатський обласний благодійний фонд "Хесед Шніра".

Євреї, котрі, як і роми, зазнали Холокосту, вистояли, вижили й зберегли свою культуру. У художньому музеї, де відбулося відкриття свята, перше, що впадало в очі відвідувачів, так це гасло - "Ми вижили". Свято проходило протягом трьох днів і в основному було присвячене єврейським друкованим виданням. Книжкова виставка в обласному художньому музеї пропонувала гостям зустрі пригледити літературу під рубриками: "Євреї у науці та мис-

Єврейське свято в Ужгороді

тецтва", "Єврейські видання для дітей" тощо.

Експозиція картин, предметів побуту, атрибутики - все тут репрезентувало єврейську культуру. В той час, як одні гості оглядали виставку, інші могли насолоджуватися виступами національних музичних колективів. Дехто, не втримавшись, сам навіть починав виступати під запальні єврейські мелодії.

Євреї зданна на селі тримали корчми, тому в залі під символічною висівкою "Корчма" усі бажаючі пригостилися келихом вина або ж чаркою горілки.

Виступ ансамблю старовинної музики

Цікавою акцією стала безда-екскурсій у художньому музеї кандидата історичних наук Т.Потульничка. Гостя зі Львова прочитала лекцію на тему "Єврейські видання та видавці Львова".

В обласній філармонії відбувся концерт "Ода Торі". А в театрі ляльок шанувальники Ф.Кривина переглянули виставу за твором письменника "Дах поїхав" та ознайомилися із його виданнями.

У неділю свято продовжила виставка дитячої книги та дитячої малюнка у ПАДІОНІ. А завершилися дні єврейської культури виставою за п'єсою письменника єврейського походження Льва Устінова "Дівчинка і Ворона".

М. Миня

Románi Jag

A Roma Nép Újsága
Manusengero Romano Nyevepe

A lap a Nemzetközi Újjászületés Alapítvány támogatásával jelenik meg

Romák a nagyvilágban

Prága

Minden évben megrendezik a „Prágai őszi hónapok” című fesztivált. Ezen a nagy fesztiválon híres zenészek vesznek részt. Ebben az évben Pako de Penya spanyol együttes aradta a legnagyobb sikert.

Pozsony

Nemrég egy jótékonyági szervezet a pozsonyi egyházmegye segítségével létrehozta „Lachigo jilo” roma közösséget. A központ a város olyan negyedében található, ahol jórómán csak romák élnek. A vezetője, Jána Tomil mondta, hogy a szervezete a hét mindennapján várja az érdeklődőket.

Ebédig a munkanélküli nők kereshették fel problémáikkal. Kétszer hetente az egyetemisták tarthatnak a roma gyerekeknek tanórát.

Prága

Csehországban a romákat hátrányos megkülönböztetés éri. Az ENSZ a rasszista diszkrimináció meglete miatt szükségesnek tartja azt, hogy megfelelő módosításokat eszközöljenek az ország törvényében.

Roma rádió 107 FM

Nemrég Kárpátalján a Nemzetközi Újjászületés Alapítvány beindított egy új adást „Roma társadalmi rádió” néven, amelynek célja ezen etnikum tagjainak tájékoztatása. A programok készítéséhez a romák maximális együttműködésére lesz szükség.

A műsorvezetők is romák kell, hogy legyenek. A rádió munkatársai azon dolgoznak, hogy roma program a BBC School (Szarajevó) Internews Ukrjána rendszeréhez hasonlóan működjön.

A tervezet menedzsere Jurij Csizsmár, és az ő vezetője Sándor Fegyir. Sajnos egyelőre a műsorszórás nem stabil csak 20 – 23 óra között lehet hallgatni.

Ha részletes információra van szükségük a studioval kapcsolatban, sok érdekességre találhatnak a studio web-siten <http://www.romradio.uzhgorod.ua>, ugyanírt a roma szervezetekről is található hírek.

Sok sikert kívánunk kollégáinknak, és természetesen a rádió hallgatóinak.

Azoknak az olvasóknak, akik nem rendelkeznek Internettel azok számára közöljük a rádió programot.

- November 13 - A Szonyacsna Radvanka együttes műsora (1 ó.)
- November 14 - Roma történelem (1 ó.)
- November 15 - Ung - Romen szervezet műsora (1 ó.)
- November 16 - Roma történelem (30 p.)
- November 20 - Lautári szervezet találkozója (1 ó.)
- November 21 - Roma történelem (30 p.)
- November 22 - Drogmegelőzés a romák körében (1 ó.)
- November 23 - Roma történelem (30 p.)
- November 24 - Találkozás a 14-es roma iskola igazgatójával, Fékesházi Jolánnal. (16)
- November 27 - Ismerkedés a roma múzeum munkájával és övodájával Romani Jag (30 p.)
- November 28 - Roma történelem (30 p.)
- November 29 - Találkozás a Rom Som szervezettel (1 ó.)
- November 30 - Roma történelem (30 p.)

A vasárnapi iskola tanulói.

A tuberkolózis nemcsak betegség szociális probléma is

Nemrég szerkesztőségünk vendége volt a Lemberg megyei Szamborban működő roma társadalmi szervezet vezetője, Fjodor András.

Amint nevérol is kitűnik, magyar romák leszármazottja.

- Nagyszüleim Budapestről vándoroltak át Lengyelországba. Szüleim 1939-ben, a II. világháború megkezdése után Temolpolba, majd onnan Szamborba menekültek, hogy közelebb legyenek a lengyel határhoz - kezdte elbeszélését Fjodor András. Én már Szamborban születtem. Fjodor András orvos, pulmonológus. A szambori városi kórház pulmonológiai osztályának a vezetője.

- Fia, apja példáját követve szintén orvos akar lenni. A lembergri egyetem orvosi karának második éves hallgatója.

Lány befejezte a lembergri egyetem angol és francia nyelvtan szakát. Lengyelországban és a párizsi Sorbone egyetemen volt gyakorlaton.

Ma a Lengyelországban működő, Kopeszinszkij vezette, roma szervezetben dolgozik.

Mikor jött létre szervezetük és mivel foglalkozik? – kérdeztem a roma pulmonológustól.

- Szerveztünk az önk szervezettel egyidőben, a 90-es évek elején jött létre.

Neve: Szambori Roma Múzeumi Központ.

Ahogy nevéből is kitűnik – a roma kulturális hagyományok összegyűjtésével és azok kiállításával foglalkozik. Roma folklór: zenét, szólásokat, legendákat gyűjtünk. Ezenkívül a tárgyi folklórt anyagainak összegyűjtésével is foglalkoznak.

Már több kiállítást rendeztünk. Központunkban jogi konzultáció is működik.

Hány roma család él Szamborban, és mivel foglalkoznak?

- Városunkban 25 roma család él. Most, is régen is állami munkájuk volt.

Sokan gyárakban kovácsként dolgoznak, de vannak köztük orvosok és ápolónők is.

Ezenkívül vannak köztük katonatisztek is.

Az egyik unokatesvérem például ezredes.

- Milyen a kapcsolatuk a lengyelországi Trnava roma múzeummal?

Fjodor András, a pulmonológus.

Már többször megfordultam Lengyelországban, voltam az ún. emlék táborban is.

A bátyám, Ádám András, a Trnava roma múzeum munkatársa. A múzeumban a látottak alapján jött létre nálunk is központja. Szorosan együttműködünk a lengyel testvérekkel.

Lengyelország már 1962-ben létrejött az első roma szervezet.

- Mivel magyarrázza azt a tényt, hogy országunkban több mint kétmillió tüdőbeteg tartunk számon?

- A tuberkolózis szociális probléma. A legszegényebb rétegeket érinti a legjobban. Ukrajna lakosságának több mint a fele szegénységben él. Így nem csoda, hogy sok a tüdőbeteg. E betegség okozója a nélkülözés és az alultápláltság. Különösen sok a beteg romáink közt. A Szamborban élő romák elég jó körülmények között élnek. Ezt nem mondhatjuk el a Borszlávban élő romákról. Ebben a városban van megyénk romáinak többsége. Többször jártam már beszéltem a romákkal, a város vezetőivel is egy roma szervezet létrehozásáról. Eza a roma szervezet képviselné a helyi romák érdekeit, és tenne valamit az életkörülményeik megváltoztatása érdekében.

Fjodor András művelt ember. Több nyelvet ismert. Jól beszél lengyelül és angolul is. Nagyon sajnálja, hogy nem beszél nagyszülei nyelvét, a magyart.

Nagyon szereti és tiszteli a 73 éves édesanyját, aki megjárta a haláltáborok poklát.

N.B.

Vasárnapi iskola – az Újjászületés Alapítvány jóvoltából

Olena Fjodor a Konchází Középkiskola igazgatója, Ukrajna szövetség, Ungvári járási szervezetének a vezetője.

1998-ban jött létre az Ukrajna Szövetség Járási vezetőjeként, azt a feladatot tűzte ki, hogy egy roma vasárnapi iskolát hozzon létre az Újjászületés Alapítvány jóvoltából.

A vasárnapi iskola létrejötte igazolta, a romák integrálódási hajlamát.

- A romák részére nincs munkalehetőség, ezért mi azon vagyunk, hogy munkát biztosítsunk számukra. A romák többsége az anyanyelvét nem ismeri, ezért mi segítünk abban, hogy megismertessék azt.

A roma nyelv, történelem és kultúra ismertetése a gyerekeket Horvát Bertalan oktatja.

- Ahhoz, hogy a romák elsajátítsák a roma nyelvet, tudniuk kell a magyart is. A magyar nyelv alapja a roma nyelv. Nagy szerepe van a magyar nyelv tanításának Mijó Beátának, aki három napon át tanítja a magyar nyelvtant.

- Bucsó Ernő, a Romani Jag alelnöke részt vett a vasárnapi iskola avató ünnepségen.

- Ezeket mondta:

- A roma nyelv, kultúra és történelem sajátos módon kell tanítani az adaptáció és integrálódás szerint.

Ivan Kaesur, a helyi főorvos szerint a roma nyelvet csak úgy lehet tanítani, ha lesz, aki hallgatja.

Vlagyimir Danilo a falu polgármestere szerint meg van minden, ami a roma nyelv előadásához szükséges.

Tánics Olga, az Ukrajna Szövetség megyei szervezetének vezetője, az állami egyetem orvosi karának professzora, többek között azt mondta, hogy egy romának tanulnia kell az anyanyelvét.

Eszébe jutott egy történet, amely a romát teszi hőssé. Vele járt egyetemre egy roma. Másodikos korában ott akarta hagyni, mivel nem tudott úgy öltözködni, ahogy kellett volna. De ő kiállt mellette, s így befejezte mind a hat évet. Most alezredes. Az iskola nagytermében felléptek a roma, a magyar és az ukrán gyerekek. A roma gyerekek egy roma dalt adtak elő, de különösen szép volt a magyar és az ukrán gyerekek szereplése is.

Bucsó Ernő szereplés közben.

Horvát Bertalan

Roma sorsok - sorsfordító romák

Szepesi József

1948-ban született Salgótarjánban. Szülei munkásemberek voltak, apja cipő-, hegedű- és edényjavításokat vállalt, de festett, rajzolt és a szobrászathoz is értett valamit.

A művészet iránt érzett rajongását apjától örökölte. Apja halála után egyik irodalomtanára azt mondta „tehetséges vagy fiam”. Később a rajztanára is azzal biztatta, hogy tehetséges. Újságíró vagy plakátfestő szeretett volna lenni. Ezek a körülmények és az öröklött, vele született tehetség kényszerítette arra, hogy írjon, hogy költészetét formálja a sok haszontalannak tűnő gondolatot.

Őnálló kötetei: Versek 1982, Elszórtan, mint a gyom (versek 1983), A mámor templomában (versek 1993), Putrik és paloták (riportok, 1996), Pogány ima (Válogatott versek, 1997), Igazi koldus.

Chacho koldusho

Petyol kham ando lazhave ke so dikhel, korro somnoj: trucko tramcenge vesheste mangel jekh kotoraslo phuro.

Pe phuro beshlas po zuralo bar opre phagel o dumo boldine punrenca gero napra shukar dikhimojlo.

Brigakoj karing o cheri boldel peski cini burnyik, andaj Devesko anav si, so peresca cera kreacri.....

Igazi koldus

Pirul a nap szégyenében, mert amit lát, vak döbbenet: tarka gúnyák erejében koldul egy toprongyos öreg.

Lenn ül a földön a kemény járdapart felhorzolt hátán. kicsavar lábakkal szegény. S ez nem éppen bájos látvány.

Bús-zutykos persely ég felé fordított béna kis marka, s Isten nevében hull belé, hull gyéren az alamizna.....

Tanuljuk a roma nyelvet

Ek Mursh Thaj o Dromari

O dromari, sar zhalas ando foro, pe'k baro vesh nakhlas pherdal. Jivend sas.

Jekfarsa ande'k bari pustija reslas. Kothé rakhlas ekhe manushes, kon tumna sunto dyes beshlas peska romnyasa haj shtare shavorencia. E vrama aba karing o mizmeri phirlas. Savore, aj maj feder le shavora bokhale sas. O mursh kothé beslas pe'k buchuma. Haj cipindas po dromari t'avel ando kher.

- Av! - phenel - zumav amaro xaben, dikh, sosko lasho si!

O dromari chi ma mangadaspe duvar, kaj aba mizmeri sas, haj bara vojasa beshlas tele kothé, mashkar le shavora. Shil sas leske, haj kathar o shil andel burnyika phurdelas.

O mursh feri dikhel. Pala kodi lel o dromari e roj haj phurdel o xaben, ke inke phabardo sas.

-Sostar keres kadi amenca, manusha? Pushel o mursh.

-Phurdindos tatarav mure vast, pale phurdindos shudravav tumaro xaben - phenel o dromari.

Kathar kadi vorba e xolyi ando mursh. Phenel:

- More, ingertu kathar anglu mere jakha, pune mishto san! Ke kon anda pesko muj vi tato thaj vi shudro phurdel, mirgo si mashkar kodeleska dand.

Szavak

foró (ura) - város
nakhel - halad
pustija - pusztaság
rakhel - talál
sunto-i/ci - szent
sunto dyes - ünnep
mizméri - dél
sakon - mindenki
buchuma - fatórk
cipil - kiált
mangavelpe - kéreti magát

jivend (a) - tél
jekfarsa - hirtelen, egyszerre
duvar - kétszer
mashkar - között
burnyik - marok
roj - kanál
tatyárel - melegít
shudarel - hit
kirol - fő, forr
püne - amíg
migro - mérve

A kétezeröttszáz lakosú Oroszkomoróc tíz százaléka romák alkotják, akik a falu végén lévő harminchat házában élnek.

Ez a tábor sem különbözik az átlagos kárpátjai táboraktól. Egyszerű vályogházakban nagycsaládos romák laknak itt.

A községvezető, Zseleznik Olga polgármester egy térképet tett elének, amelyen 20 ház alaprajza van feltüntetve. Ezeket a telekheleket a fiatal házaspárok kapják, akik építkezni akarnak.

A helyhelyn kívül minden egyes családnak 7-10 ár föld is biztosítva lesz. De lesz-e valamikor ezeken a helyeken ház? Amikor a tábor zöme abból él, hogy koldulni jár. Lesz-e valaha elegendő pénz ezeknek a fiatal családoknak? Nem nagyon hiszem. Egy egyszerű roma ház felépítéséhez is, akkor is ha vályogot maguk vettek ki, minimum egy-két ezer hrvnyva kell.

Ezek a többgyermekes családok
Ukrajna nagy városaiba járnak koldulni: Kijevbe, Harkovba, Odesszába, Lembergbe stb.

De így is jól jön ez a kis föld, mert ha házat egyelőre nem is tudnak rá felépíteni, veteményesnek megfelel.

A táborban vannak olyanok is, akiknek lova is van. Ezek vashulladék gyűjtésével foglalkoznak. Ahogy a polgármester mondta - megtisztították a falu környékét a vashulladéktól. Így jól járt a falu is, és a romák is, akik egy kis pénzhez jutottak.

- Mindenki tőlünk telhetőt megteszünk, hogy az anyák idejében megkapják a gyerekek után járó pénzsegélyt - mondta a két éve a község élére kinevezett vezető.

- Nálunk nincs diszkrimináció.
- Sajnos a falu elszegényedett. A munkaképes lakosság 20 van csak munkája.

Amivel csak tudunk, segítjük romáinkat. Tavaly előtt humanitárius segélyként a használt ruhákat és hét zsák lisztet is adtunk a tábor lakóinak.

A polgármester szavait igazolta a Horvát Géza is, a tábor bírójá, aki egyben a falu képviselője is. Tudomása van

Romák Oroszkomorócon

mindenről, ami a faluban történik. Romái érdekeit védi a közösségben. Egy pár évvel ezelőtt a táborban levették a villanyhálózatot. Horvát Géza elintézte, hogy a villanyáramért járó tartozást részletenként fizetik ki a romák, s így ma már van villany a házukban.

Nemrég a helyi szovhoz felosztott. A közös földből egy roma is részesülni fog Várad Páter, aki több évben kersztül pástortokodott a helyi szovhozban. Innen ment a 1936-as születésű férfi nyugdíjba. Négy hektár föld tulajdonosa lesz. Két fia és ő rendelkezik lóval, és szekérral, s ha nehezen is megművelheti földjét.

Az oroszkomoróci romák felszítik egymást. A lóval rendelkező romák segítenek kisebbségi szomszédjaik kis földjét, szem előtt tartva azt a bibliai mondatot: „Segíts másokon és az Isten téged is megsegíti”.

Horvát Bertalan

Varázslatos tehetség

-Ha apámat 1941-ben nem hívták volna be katonának, ma Budapesten egy zenekarban játszanék.

Ezekkel a szavakkal kezdte el élettörténetét az egykori cimbalmos és hegedűs, ma a munka veteránja, Berki Lajos.

Berki Lajost, a kitűnő cimbalmost ismerték Nagyszőlős határain is túl is. Még nem volt hat éves sem, amikor már megnyilvánult zenei tehetsége.

Ebben a zenész - dinasztiaiban a cimbalmozgás és a hegedülés apáról-fiúra szállt. Egyedül a 15 éves ifj. Berki Lajos választott más hangszert, a gitárt.

- Volt olyan eset, - emlékszik vissza Lajos bácsi, - amikor vasárnap délutánonként összeült a család énekelni. Az ablakunk mellett elhaladó járókelők megálltak, és hallgatták csodálatos énekünket.

Az Isten a megmondhatója, honnan volt ez a varázslatos tehetség. A családban mindenkinek nagyon szép hangja volt. Nagy élet van Berki Lajos háta mögött, de máig sem felejtette azt a napot, amely a zenei életbe vezette. Ez Berki Imre nevéhez kötődik. Egyszer meghallgatva játékát, - ekkor Lajos mindössze nyolc éves volt, bevette a megbetegedett cimbalmos helyére zenekarába.

Nagybátyját, Berki Imrét, a kiváló hegedűst ismerték az egész környéken.

- Amikor a zenekarban játszottam, egy esteért öt pengőt kerestem, ebből el tudtam tartani családomat. Ma már egy zenész keresetéből nem tudja eltartani családját. Berki Imrét 1943-ban behívták katonának, de két hónap múlva hazaengedték, mivel tíz gyereke volt. A háború végén a visszavonuló német csapatok egy katonája „partizánnak” nézte és lelőtte.

A háború után Berki Lajos a Nagyszőlősi zeneiskolába

járt három évig, ahol

elsajátította a hegedűjáték

fortélyait. Majd a kamaszkori

Petropávloszk következett,

ahol egy 42 tagú zenekarban

töltötte katonaeveit. Tisztelet

barátai. Szabadidejében

magyar és roma nótákat adtak

elő katoná bajtársainak.

Leszerelése után

bonyolultan alakult az élet.

Kiválóan játszott, de kényerét mint szobafestő kereste

meg. Idénymunkákra utazgatott.

Egy időben Bahesiszerájban a művelődési ház vezetője

volt, ahol fuvós zenekart alakított.

A zene egész életén végig kísérte...

Akárhol dolgozott, akármilyen munkát is végzett, ha csak

tehethe zenélt.

- Most nyugdíjas vagyok. 1985-ben a cimbalmost is

kénytelen voltam eladni. Meghalt a feleségem Liza, akivel

Voronezsben ismerkedtem meg. Másodszor nem nősültem

meg. Egyedül nevelem fiamat. Zenével telt el Berki Lajos

bácsi élete. Legjobban a roma és a magyar melódiákat szereti.

A múlt évi ungvári roma fesztiválon részt vett a Berki

zenészdinasztia egyik tagja Kaló Valentin, aki kiváló

hegedűjátékával szórakoztatta a fesztivál résztvevőit és

vendégeit.

Ma Nagyszőlős egyik éttermében zenél.

Szeretnék hinni, hogy nemsokára megszólal az ifj. Berki

Lajos gitárja is....

P.B.

A KOSZORÚKÉSZÍTÉS - NEM KÖNNYŰ MUNKA

Tíz nappal a Mindenszentek ünnepe előtt Ungvár különböző utcáin romák tömegével találkozhattunk, akik különféle koszorúkat árultak.

A koszorúkészítés is a roma foglalkozások körébe tartozott. Ungvár majdnem minden egyes romája ismeri e foglalkozás fortélyait. A falu helyen csak egyes romák ismerik. Az Ungvár majdnem minden egyes romája ismeri e foglalkozás fortélyait.

Az ungvári romák között a koszorúkötés nemzedékről nemzedékre adódik át.

Ahhoz, hogy elkészüljön egy koszorú, sok minden kell. Először is fenyőfaágak, drót, papír, és parafin, rekettye vagy fűzfavesszők. vastagabb ágai. A munkában részt vesz az egész család.

A férfiak és a fiúk a fenyőfaágakat az erdőben, a rekettyegallyakat az Ung partján szerezték be.

Az asszonyok és a lányok a virágokat készítik elő.

Különböző típusú virágokat egy-két hónappal a koszorúkötés előtt már elkészítik. Amikor megvan minden kellék, akkor kezdődhet a munka.

Van olyan család, amely naponta 40-50 koszorút el tud készíteni.

Az eladott koszorúk árából, ami általában több mint 300 hrvnyva, ruhafélék és élelmiszert vásárolnak tőle.

Régebben többet kerestek, mivel kevesebben készítették a koszorút. Ma már Ungvár romáinak többsége evvel foglalkozik.

ВИВЧАЄМО РОМСЬКУ МОВУ

Урок п'ятнадцятий
Рід іменників

Повторимо!

Іменник - це частина мови, яка відповідає на питання хто? або що? й служить на позначення осіб чи предметів.

У ромській мові іменник вживається, як правило, з артиклем, що ставиться перед ним.

Вправа I.

Прочитайте.

Муро дад - ковачі, вов сако дес бувт карел.

Мій батько - коваль, він працює щодня.

Мурі дай - хчерутні рани, вой барарел е чгаво-рен.

Моя мати - домогосподарка, вона виховує дітей. Запишіть виділені слова за нижче наведеним зразком.

1. Муро дад. Мій батько.

Вов ковачі. Він коваль.

2. Мурі дай. Моя мати.

Вой хчерутні рани. Вона домогосподарка.

Папуша (лялька), Аза, рішоро (ведмедик), Гурано, кросно (хустина), писаріс (оливець), Замбіла, іло (серце), генді (книжка), Болтош, погарі (стакан), тевріці (блюде), месала (стіл), радіо (радіо), Діаманта, нано (дядя).

У ромській мові іменники бувають чоловічого та жіночого роду.

Іменники, до яких можна поставити слова мій, він (муро, вов) - чоловічого роду.

Наприклад: о пграл (брат), о кгер (дім), о ракло (не ромський хлопець), о автобусо (автобус), о пгуріпен (старість).

Іменники, до яких можна поставити слова моя, вона (мурі, вой) - жіночого роду.

Наприклад: е пгень (сестра), е чпб (мова), е ромні (дружина), е пілі (лісна), е лавута (скрипка), е поштарка (поштарка), е пійрі (каструля), е шпітала (лікарня), е цева (жила), вакерді (речення).

Вправа II.

Прочитайте. Випишіть виділені іменники за зразком попередньої вправи.

Асал, асал о кгаморо,
Хутел, кгелел о кгуроро,
Піел песке паньорі,
Паліш хал е чарорі.

Сонечко смється вгорі,
Скаче коник малий в полі,
Смачно п'є собі водичку,
Зеленьку їсть травичку.

Біля іменників ромської мови ставиться артикль. При іменниках чоловічого роду о (у непрямих відмінках ле), при іменниках жіночого роду е (у непрямих відмінках ла), при іменниках у формі множини ле.

Вправа III. Біля кожного з іменників правильно поставте артикль.

___ пгнякеро (сестри), ___ кгер (будинок),
___ чпб (мова), ___ пграла (брати), ___ пгененгеро (сестер), ___ лавутакє (скрипці), ___ чаренде (про миски), ___ чпбага (мова), ___ кгерєга (будинком).

РОМАНІ ЯТ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства

Регістраційне свідоцтво ЗТ 173 від 26 лютого 1999 р.

Шеф-редактор Аладар АДАМ

Редактор Євгенія НАВРОЦЬКА

Редакція на завжди поділяє позицію авторів. За точність наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправляти мову і скорочувати матеріали. Повний або частковий переклад матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Ят".

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а, телефон 1-58-05, E-mail:romaniyat@mail.uzhgorod.ua

Віддруковано в Ужгородській місійній друкарні, вул. Руська 13. Умовн. друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. №2121

Три брати

Жили собі три брати і поїхали вони якось у світ заробити грошенят. Коли вирушили, старший брат мовив:

— Слушайте, брати, нехай кожен із нас піде своєю дорогою у різні боки! А через рік зустрінемося на цьому самому місці, де зараз стоїмо.

Брати погодилися й дали слово, що так і зроблять. Через рік зустрілися на тій же дорозі. Під час подорожі найстарший з братів виграв собі килим, середній брат — дзеркало, а наймолодший —

одне яблуко. Усі ці речі були чарівні. Коли брати зустрілися, старший з них запитав, що дісталось іншим двом. Середній брат відповів:

— Я виграв дзеркало. У ньому можна побачити все, що відбувається в інших країнах.

Найстарший брат сказав:

— А мені дістався килим, який відвезе мене всюди, куди я тільки захочу.

Наймолодшому брату було ганьба зізнатися, що дісталось йому, та брати змусили його сказати:

— Я, брати мої, виграв лише яблуко. Та, якщо важко хвора людина від нього відкусить, то зразу ж видужає.

Брати здивувалися таким словам. Згодом вони попросили середнього брата подивитися у своє дзеркало, що робиться в інших країнах. І побачили вони, що в одному з королівств лежить при смерті королівська донька. Король запросив найкращих лікарів, та ніхто не зміг вилікувати її. Наймолодшого брата охопив жаль:

— Ходімо й допоможемо цій гарній дівчині.

Сили брати на килим й полетіли. Коли прибули вони до короля, старший з них мовив:

— Слухай, володарю, ми приїхали, аби вилікувати твою доньку.

Король на це відповів:

— Хто зможе вилікувати мою доньку, тому віддам її за дружину.

Пішли брати до хворої принцеси. Наймолодший брат взяв своє яблуко й дав їй з нього відкусити. Дівчина вмиль одужала й підвелась з ліжка.

Кого з трьох братів повинна дівчина вибрати? Якщо б не було літаючого килима, щоб брати робили з яблуком та дзеркалом? А якщо б не було дзеркала, то що б вони зробили з килимом та яблуком?

Правда казки в тому, що предмети старших братів залишилися у них: килим та дзеркало. А яблуко молодшого з братів з'їла дівчина. І якщо б не дісталось йому ні дівчини, ні яблука, було б дуже сумно. **Казка ромів Швеції.**

Переклад та стилістична обробка Аладара Адама.

АНЕКДОТЫ

♦ ♦ ♦ ♦
В цыганской семье 12 детей. Муж приходит с работы в кузне уставший, а дома крик, галдеж, драки... Жена жалуется ему:

- Видишь, что они вытворяют? И так целый день. Самый заядлый из них - Будудлай.

- Будудлай? - удивляется муж.

- Оказывается, у нас еще и Будудлай есть?

♦ ♦ ♦ ♦
Хохол варит кашу. Идет голодный цыган.

- Варить?

- Варю.

- Так будем есть?

- Будем, да только не все.

- А ты разве не хочешь?

Ле трін пграл

Сас трін пграл кай традіне анде лума те шай роден пенге цера лове. Кана сас те джантар пгенел ле пграленге о майпгуро пграл:

— Ашунен, муре пграл, джас сако пе песко дром пе трін пграл! Гай па екг берш те аракагдывас пе са кадо дром кай сам аканак!

Ле пграл діне пенгі ворба каде те керен. Пала екг берш аракагдіне пген пе кодо дром. О майпгуро пграл нерісардя екг поньва (цоло), о машкарутно пграл нерісардя екг глінда (зеркало), гай о майтерно пграл нерісардя екг пгабай. Ле трін бувт кай вон нерісарде сас чудаї (волшебне). О майпгуро пграл пгучел песке пралендар со вон нерісарде. О машкарутно пграл пгенел:

— Ме нерісардем екг глінда; анде код глінда шай те дїгав са со керен анде кавер тгема. О майпгуро пграл пгендя:

— Ме нерісардем екг поньва, кай шай інгерела ман кай ме камав.

О майтерно пграл сас леске ладжаво те пгенел со во нерісардя.

Рудісарде лес те пгенел со вон нерісардя, тгай ладжавеса пгендас:

— Ме, пгралале, нерісардем екг пгабай.

Коді пгабай, кон сі зоралес насвалю, те хала анда лате, анда екг дата састьол. Ле пграл чудісайле пе лескі ворба. Аканак манген ле машкарутне пгралес те дїгел анде пескі глінда со керен ле мануш анде ле кавер тгема. Кана дїгле анде е глінда дїгел ле краескі шей насвалі по мерімасте, гай о краліс акгардя са ле май лачен докторен гай конік нашті сасардя ле краліскера шей. Мілатар пгендя о майтерно пграл:

— Авен са екг, джас те ажутісардас ла шукар раклі! Бешле ле трін чгаве пе поньва тгай геїле коте!

Каде керде. Кана авіле кай ко краліс пгендя о майпгуро пграл:

— Ашун, краляе, аме авілям те састярас тіра шей-ора.

О краліс пгендя:

— Кон шай састярел муря шейора, леске ві дав ла! Ле трін пграл геле кай ле краліскері шей, гай дїгле пе лате со вой зоралес насвалі. О майтерно пграл іня пескі пгабай тгай дас кай е раклі те хал. Анда екг дата састілас, гай уштілас анда пато.

Кас тробул е раклі те леп? Ле тріне пгралендар. Те чі авілобі е поньва, со сас те керен ла пгабаса тгай ла гліндаса.

Те чі авілясас е глінда, со сас те керен ла поньва-са тгай ла гліндаса?

О чачімос ла парамісакю сі: Ле бувт кай сас ле майпгуре пгрален, е поньва тгай е глінда, ачїле ленге, е пгабай хала е раклі.

Тгай те чі авілясас ле майтерне чгавес чі е раклі тгай чі е пгабай авілясас екг барі міла (пгаріпен) анда лесте.

Калдерашіцко діалекто анда Шведо. **Взято зі збіркі казок Хріста Кючукова "Amari romani lumja".**

Взято зі збіркі казок Хріста Кючукова "Amari romani lumja".

Кросворда

Правильно відповівши на питання ромською мовою, ви розгадаєте ключове слово кросворда.

Відповіді надсилайте на адресу редакції, заповнивши та вирізавши кросворд. Читача, котрий першим надішле правильні відповіді до 25-го листопада, чекає гарний приз!

1). Врші покладені на музику.
2). Назва дії виконавця музичної композиції.
3). Один з найбільших музичних інструментів.

4). Інструмент класу смичкових.

5). Славнозвісний інструмент, що прославив Соколовський хор.

6). Інструмент, на котрому грають за допомогою паличок.

7). Виконавець музичних творів на барабані.

8). Духовий інструмент.

9). Інструмент, з яким асоціюється джас.

Відповіді на кросворд надрукований у №12 (24):

1. Камплен. 2. Томна. 3. Брішінд. 4. Патрін. 5. Шіпаліне.

6. Балвал. 7. Козара. Ключове слово кросворду: Амбrella.

